

بررسی تطبیقی مقررات شکلی کنترل ادغام شرکت‌ها از منظر حقوق رقابت در نظام‌های حقوقی انگلستان و ایران

احمد حکیم جوادی* و محمدرضا پاسبان**

نوع مقاله: پژوهشی	تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۶	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۱۱	شماره صفحه: ۳۳۵-۳۵۹
-------------------	--------------------------	-------------------------	---------------------

مقررات کنترل ادغام شرکت‌ها در نظام حقوقی ایران و انگلستان از یک منظر به دو دسته مقررات ماهوی و مقررات شکلی قابل تقسیم هستند. در نظام حقوقی انگلستان با بررسی مقررات شکلی مربوطه، ملاحظه می‌شود با شناسایی مفهوم «ادغام مرتبط» و در ذیل آن با شناسایی «حدنصاب‌های نظارت»، صرفاً ادغام‌هایی که مشمول حدنصاب‌های نظارت باشند مشمول مقررات کنترل ادغام هستند. مقررات کنترل ادغام در نظام حقوقی انگلستان جهت بررسی ادغام‌های مذکور، متشکل از دو مرحله اصلی است که انجام هر مرحله توسط مرجعی مشخص و در مهلت معینی انجام می‌شود. دو مرحله‌ای کردن بررسی ادغام‌ها در نگاه اول ممکن است موجب طولانی شدن زمان رسیدگی‌ها به نظر آید اما با بررسی دقیق‌تر می‌توان گفت همراه با عوامل دیگر مانند تعیین حدنصاب‌های نظارت و تعیین مهلت بررسی برای هر یک از مراحل، موجب کاهش زمان رسیدگی‌ها خواهد بود. در نظام حقوقی ایران مفهوم حدنصاب‌های نظارتی شناسایی نشده و تمام ادغام‌ها، حتی ادغام‌ها با حجم اندک و کوچک مشمول مقررات کنترل ادغام می‌باشند و همچنین رسیدگی به ادغام‌ها در یک مرحله اصلی و توسط مرجعی واحد، بدون آنکه در قانون مهلتی برای رسیدگی توسط آن تعیین شده باشد، انجام می‌گیرد. در هر دو نظام حقوقی پیش از وقوع ادغام یا بعد از آن، طرفین ملزم به اعلام ادغام مورد نظر به مرجع کنترل ادغام نبوده و تأیید مرجع کنترل ادغام به عنوان بخشی از تشریفات وقوع ادغام نمی‌باشد. در نظام حقوقی انگلستان مرجع کنترل ادغام تنها در مهلتی معین از تاریخ وقوع ادغام، امکان بررسی یا ارجاع آن به مرحله دوم جهت انجام بررسی بیشتر را داشته و بعد از مهلت مذکور امکان بررسی تفصیلی و در صورت لزوم امکان ابطال ادغام وجود نخواهد داشت، در حالی که در نظام حقوقی ایران با عدم تعیین چنین مهلتی، در عمل هر زمانی پس از وقوع ادغام، امکان بررسی ادغام و در نهایت ابطال آن وجود خواهد داشت. به موجب این بررسی پیش‌بینی چند موضوع مشخص در مقررات مرتبط در نظام حقوقی ایران از جمله قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴) موجب ارتقای آن خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: ادغام؛ کنترل ادغام؛ حدنصاب‌های نظارت؛ حقوق رقابت؛ مقررات شکلی؛ قانون سیاست‌های کلی

اصل (۴۴)؛ لایحه تجارت

* دانش‌آموخته دوره دکترای تخصصی حقوق خصوصی، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛
Email: ahmad.hakimjavadi@gmail.com
** دانشیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)؛
Email: mpasban@atu.ac.ir

مقدمه

توجه به این موضوع ضروری است که ادغام شرکت‌ها در بسیار موارد، نه تنها مانعی برای رقابت نیستند، بلکه گاهی اوقات موجب افزایش رقابت نیز می‌شوند، زیرا ادغام‌ها معمولاً سبب ارتقای کارایی بنگاه‌های اقتصادی، افزایش رفاه عمومی و شتاب بخشی به رشد اقتصاد شده و در نهایت به فضای رقابتی کمک شایانی می‌کنند. اما با وجود مزایای متعددی که برای آن برشمرده‌اند، ولی باید آن را یکی از مهمترین عوامل ایجاد اختلال در رقابت برشمرد. زیرا این امکان وجود دارد که ادغام انجام شده سبب ایجاد وضعیت مسلط و به تبع آن سوءاستفاده از وضعیت مسلط اقتصادی توسط شرکت‌های باقی مانده یا ایجاد شده در اثر ادغام شود. بر این اساس در حقوق رقابت به طور ویژه به ادغام‌ها توجه شده و شناسایی ادغام‌های مجاز و ممنوع از منظر حقوق رقابت، جهت پیشگیری یا رفع آثار نامطلوب آن امری ضروری محسوب می‌شود و به این ترتیب در حقوق رقابت مقررات ویژه‌ای جهت کنترل ادغام‌ها وضع می‌شود. مقررات کنترل ادغام در نظام حقوقی ایران و انگلستان از یک منظر به دو دسته «مقررات ماهوی»^۱ یعنی مقررات ناظر بر ضابطه ماهوی کنترل ادغام‌ها و «مقررات شکلی»^۲ تقسیم می‌شوند. در واقع منظور از مقررات ماهوی، ضابطه ماهوی است که مرجع بررسی‌کننده ادغام براساس آن ضابطه، امکان یا عدم امکان ایجاد اختلال در رقابت توسط ادغام مورد نظر را احراز می‌کند. سایر موضوعات و تشریفات مطرح در ذیل مقررات کنترل ادغام از قبیل مراجع صالح جهت کنترل ادغام، مراحل رسیدگی و مهلت‌های رسیدگی، از جمله مقررات شکلی کنترل ادغام محسوب می‌شوند که این مقررات در سرعت و دقت در رسیدگی و تعیین تکلیف در خصوص ادغام‌های مورد نظر و ایجاد ثبات در فعالیت شرکت‌های تجاری پس از وقوع ادغام و به ویژه کارآمدی نظام کنترل ادغام، اهمیت زیادی دارند که موضوع بحث مقاله حاضر است.

1. Substantial Provisions

2. Procedural Provisions

۱. مفهوم ادغام و رقابت

۱-۱. تعریف ادغام

به موجب مقررات نظام حقوقی انگلستان، به ویژه ماده (۹۰۲) قانون شرکت‌های تجاری ۲۰۰۶، ادغام زمانی مفهوم پیدا می‌کند که دو یا چند شرکت در یکدیگر ترکیب شوند؛ به گونه‌ای که یک شرکت به حیات خود ادامه داده و تمامی دارایی‌ها و تعهدات شرکت یا شرکت‌های دیگر را به دست می‌آورد و یا شخصیت حقوقی همه شرکت‌های یاد شده، از بین رفته و تمامی دارایی‌ها و تعهدات آنها به شرکت جدیدی که خود ایجاد می‌کنند، منتقل می‌شود (Miller JR., 2007: 13; Sheikh, 2008: 1069). در واقع ادغام‌ها به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: دسته نخست از ادغام را که حقوق و تعهدات دو یا چند شرکت به یکی از آنها منتقل می‌شود را «ادغام ساده»^۲ می‌گویند، اما اگر حقوق و تعهدات همه آن شرکت‌ها به یک شرکت جدید منتقل شود، «ادغام ترکیبی»^۳ نامیده می‌شود (Gaughan, 2010: 12-13). البته تمرکز^۴ در شرکت‌های تجاری به غیر از روش ادغام به دو صورت «تصاحب سهام»^۵ یا «تحصیل دارایی»^۶ نیز قابل انجام است (Bourne, 2013: 343; Pettet, 2005: 280; Payne, 2011: 146).

در «تصاحب سهام» براساس بند «۵» ماده (۵) «دستورالعمل تصاحب اتحادیه اروپا»^۷، یک شرکت بر شرکت یا شرکت‌های دیگر از طریق تحصیل و کسب سهام آن تسلط می‌یابد که ممکن است سهامداران آن شرکت در عوض اوراق بهادار، وجه نقد و یا ترکیبی از اینها را دریافت کنند که در نظام حقوقی انگلستان مقررات مربوط به آن در فصل ۲۸ قانون

1. Merger
2. Merger by Acquisition
3. Merger by Formation of a New Company
4. Concentration
5. Takeover
6. Sale of Company's Property
7. Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on Takeover Bids

شرکت‌های تجاری ۲۰۰۶ و در دستورالعمل^۱ که مبتنی بر ۶ اصل کلی^۲ است، پیش‌بینی شده است. در خصوص «تحصیل دارایی» باید گفت یک شرکت بدون آنکه در سیستم مدیریتی و اداره شرکت مورد نظر وارد شود، با هدف خارج کردن شرکت از بازار رقابتی یا ارتقای سیستم‌های فعالیتی خود و یا با هر هدف دیگر، دارایی آن شرکت را خریداری و عملاً او را از گردونه رقابتی خود خارج می‌کند.

۱-۲. تعریف حقوق رقابت

برای درک بهتر مفهوم حقوق رقابت در ابتدا لازم است که مفهوم رقابت شناسایی شود. اصطلاح «رقابت»^۳ ریشه لاتین دارد و به معنای مبارزه برای کسب منافع تجاری و شرکت کردن رقبا در یک مسابقه تجاری برای تحصیل منافع تجاری است (Garner, 2004: 302). کمیسیون رقابت انگلستان، فرایند کشمکش و مجادله میان بنگاه‌ها برای پیروزی در تجارت و دادوستد با مشتریان در طول یک دوره زمانی معین را رقابت تعریف کرده است (Whish, 2009: 1). رقابت در مفهوم اصطلاحی عبارت است از مجادله در فروش کالاها به گونه‌ای که هر فروشنده معمولاً به دنبال به دست آوردن حداکثر درآمد خالص است. آزادی انتخاب خریدار در خرید یک کالا از فروشندگان رقیب موجب می‌شود که هر فروشنده سعی کند تا قیمت پیشنهادی خود را حداقل برابر با قیمت دیگر رقبا و یا چشمگیرتر از آنان ارائه کند (Clarck, 1940: 242). بر این اساس حقوق رقابت شاخه‌ای از علم حقوق است که عملکردهای ضد رقابتی را تنظیم و فعالیت‌های تجاری را که در اثر آنها «موقعیت مسلط»^۴ یا «قدرت بازاری»^۵ مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرد محدود می‌کند (Martin, 2003: 100).

-
1. The City Code on Takeovers and Mergers
  2. <https://www.thetakeoverpanel.org.uk/the-code/download-code>
  3. Competition
  4. Dominant Position
  5. Market Power

۲. پیشینه مقررات کنترل ادغام در نظام حقوقی انگلستان

اولین مقررات ناظر بر کنترل ادغام‌ها از منظر حقوق رقابت در نظام حقوقی انگلستان، به موجب «قانون انحصارها و رویه‌های محدودکننده»^۱ در سال ۱۹۴۸ به تصویب رسید. از آنجا که این قانون، نظارت کمیسیون انحصارها و رویه‌های محدودکننده را صرفاً پس از تحقق و وقوع ادغام شناسایی کرده بود، نظارت و کنترل پیش‌بینی شده در عمل نتیجه‌بخش نبود، چرا که با توجه به اینکه ادغام پیش از آن محقق شده بود، کمیسیون مذکور، امکان جلوگیری از تحقق ادغام را نداشت. همچنین امکان صدور دستور اصلاحی توسط این مرجع نیز پیش‌بینی نشده بود و به این ترتیب قانون یاد شده در عمل جهت کنترل ادغام‌ها از کارآمدی لازم برخوردار نبود (Rodger and MacCulloch, 2009: 307).

با توجه به نواقص قانون مذکور، به منظور ایجاد سازوکاری مؤثر برای کنترل ادغام‌ها در انگلیس، «قانون انحصارها و ادغام‌ها»^۲ در سال ۱۹۶۵ به تصویب رسید. پس از آن نیز در سال ۱۹۷۳ «قانون تجارت منصفانه»^۳ تصویب شد که فصل پنجم آن به مقررات «کنترل ادغام‌ها» اختصاص یافته که چارچوب کلی آن مشابه با الزامات مربوط به کنترل ادغام‌ها در قانون انحصارها و ادغام‌ها مصوب ۱۹۶۵ است. در ادامه اصلاح مقررات مرتبط با کنترل ادغام‌ها، «قانون مؤسسات تجاری»^۴ در سال ۲۰۰۲ به تصویب رسید (Slaughter and May, 2011: 46) که بخش عمده مقررات کنترل ادغام‌ها در قانون تجارت منصفانه ۱۹۷۳ به ویژه در زمینه «تحقیق و بازرسی از شرکت‌ها» را به موجب فصل سوم خود اصلاح کرد (Dignam and Lowry, 2012: 453; Roth and Marsden, 2003: 166). می‌توان گفت در حال حاضر مقررات اصلی کنترل ادغام از منظر حقوق رقابت، در نظام حقوقی انگلستان در این قانون بیان شده است.

1. The Monopolies and Restrictive Practices (Inquiry and Control) Act 1948

2. The Monopolies and Mergers Act 1965

3. Fair Trading Act 1973

4. Enterprise Act 2002

۳. پیشینه مقررات کنترل ادغام در نظام حقوقی ایران

بررسی مقررات نظام حقوقی ایران نشان می‌دهد که تا پیش از تصویب قانون برنامه چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۳، مقررات خاصی در خصوص کنترل ادغام‌ها از منظر حقوق رقابت دیده نمی‌شود (غفاری فارسانی، ۱۳۹۱: ۴۰۱). این قانون را باید اولین قانون مرتبط با این موضوع در نظام حقوقی ایران دانست. البته قانونگذار تنها به درج یک ماده بسنده کرده و این رویکرد در قانون برنامه پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹ نیز دنبال شده است. در هیچ‌یک از قوانین یاد شده نحوه دقیق ضوابط و ضمانت اجرای آن مشخص نشده است.

در اجرای تکلیف مقرر در بند «ه» ماده (۴۱) برنامه چهارم توسعه، دولت لایحه تسهیل رقابت را در اولین سال برنامه چهارم توسعه، تدوین و به مجلس شورای اسلامی ارائه کرد (معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۴: ۲۴۳). مجلس نیز آن را در قالب «قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی» در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۸ تصویب و در تاریخ ۱۳۸۷/۳/۲۵ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام، موافق با مصالح نظام تشخیص داده شد (عطائی، ۱۳۸۹: ۱۳۵؛ صادقی مقدم و غفاری فارسانی، ۱۳۹۰: ۱۱۶). این قانون در ماده ۹۲ و ۹۰ تبصره به تصویب رسید. فصل نهم آن نیز تحت عنوان «تسهیل رقابت و منع انحصار» از مواد ۴۳ الی ۸۴ به حقوق رقابت اختصاص یافته است که در ۵ ماده به طور صریح به بحث ادغام‌ها اشاره دارد و بقیه مواد، از باب عمومیت، شامل کنترل ادغام‌ها می‌شود. مقررات اصلی حقوق رقابت و همین‌کنترل ادغام از این منظر، در نظام حقوقی ایران در این قانون تبیین شده است.

علاوه بر این موارد، ماده (۵۹۱) لایحه تجارت مرتبط با موضوع که تاکنون به قانون تبدیل نشده، رعایت مقررات رقابت درباره ادغام‌ها مورد تصریح مضاعف قرار گرفته است.

۴. مقررات شکلی کنترل ادغام از منظر حقوق رقابت در نظام حقوقی انگلستان

براساس مقررات «قانون مؤسسات تجاری» مصوب ۲۰۰۲ انگلیس، دو نهاد درباره کنترل ادغام‌ها پیش‌بینی شده است که عبارتند از «دفتر تجارت منصفانه»^۱ که در ماده (۱) این قانون به آن اشاره شد و «کمیسیون رقابت»^۲ که در ماده (۱۸۵) مورد تصریح قرار گرفته است. در همان قانون دو مرحله اصلی برای کنترل ادغام‌ها پیش‌بینی شده که عبارت است از: مرحله‌ی ارجاع^۳ و مرحله بررسی و گزارش^۴ (Tiwari, 2011: 120).

در خصوص این مراحل باید گفت که قانون تجارت منصفانه ۱۹۷۳، وظیفه ارجاع و در نهایت اعمال تصمیم اتخاذ شده درباره ادغام را به «وزیر بازرگانی»^۵ محول کرده بود (Dine, 2001: 330)؛ همچنین به موجب ماده (۷۶) این قانون، «دبیرکل تجارت منصفانه»^۶ مکلف بود که صرفاً در انجام این وظیفه، به مقام یاد شده مشورت دهد. تنها وظیفه کمیسیون رقابت نیز ارائه گزارش در خصوص آثاری بود که امکان داشت ادغام مورد نظر بر «منافع عمومی» داشته باشد.

اما این رویه در سال ۲۰۰۲ تغییر یافت و به موجب قانون مؤسسات تجاری، تکلیف بررسی اولیه و پس از آن، ارجاع ادغام‌هایی که در بررسی اولیه سبب کاهش رقابت که همان ضابطه ماهوی اصلی احراز وجود یا عدم وجود آثار ضد رقابتی در ادغام است، شد. به عبارت دیگر به موجب قانون یاد شده، چنانچه دفتر تجارت منصفانه در ارزیابی اولیه خود، ادغام مورد نظر را باعث کاهش اساسی رقابت در بازار تشخیص دهد، موضوع را به کمیسیون رقابت ارجاع می‌دهد تا آن را مورد بررسی تفصیلی قرار دهد و وجود یا عدم وجود

-
1. Office of Fair Trading
  2. Competition Commission
  3. Referral Stage
  4. Investigation and Report Stage
  5. Secretary of State for Trade
  6. Director General of Fair Trading (DGFT)

این ضابطه را درخصوص آن ادغام، احراز کند. کمیسیون رقابت نیز پس از بررسی ضابطه یاد شده در مهلتی که در این قانون مقرر شده است، اقدام به تهیه گزارش و انتشار آن می‌کند (Slaughter and May, 2009: 18).

گفتنی است کنترل ادغام در نظام حقوقی انگلستان از دو مرحله اصلی تشکیل شده است که هر یک مسئول مشخصی دارد: مرحله نخست «بررسی اولیه» است که توسط دفتر تجارت منصفانه انجام می‌شود و در صورتی که این دفتر پس از انجام بررسی اولیه درخصوص ادغام، ضرورت انجام مرحله دوم را تشخیص بدهد، اقدام به ارجاع ادغام مورد نظر به کمیسیون رقابت می‌کند. به این علت، این مرحله را می‌توان «مرحله ارجاع» نیز نامید که البته دفتر تجارت منصفانه، براساس مقرراتی که در ادامه به آنها اشاره می‌کنیم، در این باره اقدام خواهد کرد. در صورتی که پس از مرحله بررسی نخست، از نظر دفتر تجارت منصفانه، بررسی تفصیلی ادغام مورد نظر توسط کمیسیون رقابت نیز لازم دانسته شود، موضوع به این کمیسیون ارجاع می‌شود.

کمیسیون رقابت نیز پس از ارجاع اقدام به بررسی تفصیلی برخی موضوعات می‌کند و در نهایت گزارشی در خصوص آن ادغام منتشر خواهد کرد که به این مرحله، بررسی تفصیلی یا بررسی همراه با گزارش هم می‌توان گفت.

در باره مرحله بررسی نخستین و ارجاع باید گفت که مسئله اساسی در این مرحله، توجه این نکته است که چه ادغامی باید توسط دفتر تجارت منصفانه به کمیسیون رقابت ارجاع داده شود. در این باره باید گفت در زمانی که انگلستان عضو اتحادیه اروپا بود، اولین گام بررسی این موضوع بود که آیا روند ادغام مورد نظر در صلاحیت نظام حقوقی انگلستان قرار دارد یا خیر؟ به عبارت دیگر آیا ادغام مورد نظر، داخل در حدنصاب‌های نظارتی اتحادیه اروپاست که آن را دارای «بُعد اتحادیه‌ای» بدانیم یا خیر. براساس تصریح بند «۳» ماده

(۲۱) آیین‌نامه ادغام اتحادیه اروپا،^۱ «هیچ‌یک از کشورهای عضو اتحادیه اروپا حق ندارند که مقررات داخلی مربوط به رقابت خود را در خصوص ادغام‌های دارای «بُعد اتحادیه‌ای» اعمال کند».^۲ بنابراین با توجه به اینکه انگلیس یکی از اعضای اتحادیه اروپا بود، مقررات مربوط به کنترل ادغام در این نظام حقوقی، صرفاً در خصوص ادغام‌هایی قابل اعمال بود که داخل در حدنصاب‌های نظارتی اتحادیه اروپا نبوده و رسیدگی به آنها در صلاحیت اتحادیه اروپا نباشد که البته با خروج انگلیس از اتحادیه اروپا دیگر این بخش از مقررات در انگلیس لازم‌الرعايه نخواهد بود.

پیش از این، دفتر تجارت منصفانه برای ارجاع ادغام مورد نظر به کمیسیون رقابت، در اولین مرحله از بررسی‌های خود و پیش از هرگونه اقدامی باید بررسی می‌کرد که آیا ادغام، در صلاحیت اتحادیه اروپا قرار می‌گیرد یا خیر (Slaughter and May, 2009: 21). در صورتی که موضوع مورد بررسی، دارای بُعد اتحادیه‌ای بوده و در صلاحیت اتحادیه اروپا باشد، دفتر تجارت منصفانه از ارجاع موضوع به کمیسیون رقابت خودداری می‌کرد. گفتنی است در موارد استثنایی مانند موضوع بند «۴» ماده (۴) آیین‌نامه ادغام اتحادیه اروپا بیان می‌کند: «در صورتی که اشخاص موضوع بند دوم این ماده درخواستی ارسال کنند، شامل دلایل مربوط به اینکه ادغام مورد نظر به طور قابل توجه، صرفاً رقابت در بازار داخلی یکی از کشورهای عضو اتحادیه را تحت تأثیر قرار می‌دهد به نحوی که نمایانگر وجود تمام ویژگی‌های یک بازار مستقل باشد و بر این اساس باید توسط آن کشور مورد بررسی قرار گیرد ... است. کمیسیون اگر وجود بازار مستقل مذکور را احراز کند به طوری که رقابت در آن بازار به طور قابل توجهی با ادغام مذکور تحت تأثیر قرار گیرد، بررسی ادغام مذکور را در صلاحیت مرجع

1. Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the Control of Concentrations between Undertakings (The EC Merger Regulation)

2. No Member State Shall Apply Its National Legislation on Competition to any Concentration that has a Community Dimension

کنترل ادغام و مقررات آن کشور اعلام می‌کند...». به این ترتیب در فرضی که ادغامی با وجود داشتن بُعد اتحادیه‌ای، تنها در بازار یک کشور مؤثر است، طرفین می‌توانند این موضوع را به کمیسیون اروپا اطلاع دهند. در این صورت هرچند ادغام مورد نظر بُعد اتحادیه‌ای دارد، اما از آنجاکه فقط مربوط به بازار یک کشور عضو است، باید براساس مقررات رقابتی همان کشور عضو مورد بررسی قرار گیرد. بر این اساس اگر کمیسیون اروپا، ادعای مورد نظر طرفین ادغام مبنی بر ارتباط آن ادغام فقط با بازار یک کشور عضو را تأیید کند، بررسی ادغام در صلاحیت نظام حقوق داخلی آن کشور قرار می‌گیرد.

بر این اساس در نظام حقوقی انگلستان در گذشته گام دوم و با توجه به تحولات گفته شده در حال حاضر، گام اول این است که «وضعیت ادغام مرتبط»^۱ مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. برای انجام این تحلیل ضروری است که مشخص شود که ادغام مذکور، مشمول یکی از دو حدنصاب نظارتی معین شده در قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس هست یا خیر؟ ساختار کنترل ادغام در نظام حقوقی انگلستان مانند نظام حقوقی اتحادیه اروپا مبتنی بر «حدنصاب‌های نظارتی» است که البته در قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس با عنوان «وضعیت ادغام مرتبط» مورد اشاره قرار می‌گیرد (Kon and Butler, 2012: 88). براساس توضیحات فوق در مرحله بررسی اولیه و ارجاع، به موجب قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس، دفتر تجارت منصفانه موظف است صرفاً ادغام‌هایی که مشمول یکی از «حدنصاب‌های نظارتی» تعیین شده در این قانون هستند را البته در صورت وجود سایر شرایط، به کمیسیون رقابت ارجاع دهد؛ این مسئله در مواد (۲۲ و ۲۳) این قانون، با مقررات مشابهی در خصوص ارجاع ادغام‌ها پس از وقوع آنها و یا حتی پیش از وقوع مورد اشاره قرار گرفته است. این قانون دو حدنصاب را در این باره معین کرده است:

اول) حدنصابی تحت عنوان «ضابطه میزان گردش مالی»^۱ که در شق «ب» بند دوم ماده (۲۳) قانون مذکور مورد اشاره قرار گرفته که عبارت است از اینکه میزان گردش مالی شرکت‌های ادغام‌شونده باید در حقوق انگلیس بیش از هفتاد میلیون پوند باشد، ب) «ضابطه میزان سهم بازار»^۲ که در بندهای «۳ و ۴» ماده (۲۳) قانون مزبور مورد اشاره قرار گرفته و مربوط به حالتی می‌شود که بر اثر ادغام حداقل ۲۵ درصد کالا یا خدماتی که از یک دسته محسوب می‌شوند، توسط شخصی واحد تولید یا مصرف شود (Tiwari, 2011: 127; Slaughter, 2009: 7).

پس از آنکه مشخص شد شرایط مذکور در بالا که در بند «الف» ماده (۲۲) قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ هم به آن اشاره شده وجود دارد، به تصریح بند «ب» ماده (۲۲) قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس، دفتر تجارت منصفانه، زمانی اقدام به ارجاع موضوع به کمیسیون رقابت جهت بررسی تفصیلی خواهد کرد که احراز کند ادغام مورد نظر موجب «کاهش اساسی رقابت»^۳ در انگلیس می‌شود.^۴ البته با توجه به عنوان مقاله حاضر بررسی این ضابطه ماهوی و رویه دفتر تجارت منصفانه و کمیسیون رقابت در اعمال آن مدنظر نیست.

با توجه به آنچه بیان شد چنانچه دفتر تجارت منصفانه پس از بررسی اولیه ادغام مورد نظر، شرایط ارجاع آن به کمیسیون رقابت را احراز نکند، عدم مغایرت ادغام با مقررات کنترل ادغام را تأیید می‌کند، اما اگر به موجب این ارزیابی اولیه احراز کند که ادغام مزبور، داخل در حدنصاب‌های نظارتی بوده و سبب کاهش اساسی رقابت در بازار می‌شود، براساس

-
1. Value of Turnover Test
  2. Market Share Test
  3. Substantial Lessening of Competition

۴. بند «ب» ماده (۲۲) قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس:

(b) The Creation of that Situation has Resulted, or May be Expected to Result, In A Substantial Lessening of Competition Within any Market or Markets in the United Kingdom for Goods or Services

ماده (۲۲) قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس، تصمیم به ارجاع آن به کمیسیون می‌گیرد. از آنجا که غالباً بررسی تفصیلی این ادغام‌ها توسط کمیسیون، امری زمانبر و پرهزینه برای طرفین ادغام است، اشخاص مذکور ترجیح می‌دهند که ادغام مورد نظر را ترک یا لغو کنند (Rodger and MacCulloch, 2009: 323; Tiwari, 2011: 121). البته این امکان نیز وجود دارد که طرفین ادغام با رفع نگرانی‌های رقابتی مورد نظر دفتر تجارت منصفانه، مانع از ارجاع موضوع به کمیسیون رقابت شوند. به موجب ماده (۷۳) قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس، در مواردی که دفتر تجارت منصفانه تشخیص می‌دهد که ادغام مورد نظر موجب کاهش اساسی رقابت است و مطابق مقررات باید آن را به کمیسیون ارجاع دهد، این راهکار پیش‌بینی شده است که در صورت انجام یکسری اصلاحات یا پذیرش تعهداتی در این خصوص توسط طرفین ادغام، موضوع به کمیسیون رقابت ارجاع نشود. در این حالت طرفین ادغام می‌توانند با پذیرش تعهداتی مبنی بر «اصلاح ساختار ادغام»^۱ یا «اصلاح رفتار خود پس از تحقق ادغام»^۲، نگرانی‌های رقابتی شناسایی شده توسط دفتر تجارت منصفانه را رفع کنند (Arnold and Parker, 2009: 231).

بر این اساس مطابق بخش اخیر ماده یاد شده، دفتر تجارت منصفانه می‌تواند در خصوص پذیرش تعهدات و اصلاحات پیشنهادی طرفین ادغام، منافع مصرف‌کنندگان^۳ را نیز مدنظر قرار داده و در صورتی که این تعهدات و اصلاحات را مناسب تشخیص دهد، به انتشار عمومی تعهدات و اصلاحات مزبور اقدام کند تا اشخاص ثالث ذی‌نفع نیز امکان اظهار نظر درباره آن را پیدا کنند (Slaughter and May, 2009: 27).

1. Structural Undertakings
2. Behavioural Undertakings

۳. بند «۴» ماده (۷۴) قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس:

In Proceeding Under Subsection (2), The OFT May, In Particular, Have Regard to the Effect of any Action on any Relevant Customer Benefits in Relation to the Creation of the Relevant Merger Situation Concerned

ماده (۷۵) همان قانون مشتمل بر ضمانت اجرای عدم اجرای تعهدات و اصلاحات پیشنهادی است که به موجب آن، در صورتی که تعهدات مزبور انجام نشود، دفتر تجارت منصفانه از اختیارات کافی در این باره برخوردار است و این دفتر می‌تواند اقدامات مقتضی را اجرا کند.

نکته قابل توجه آن است که قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس هیچ تکلیفی را برای طرفین ادغام، پیش از تحقق ادغام یا پس از آن به عنوان تشریفات وقوع ادغام در خصوص لزوم اطلاع‌رسانی به دفتر تجارت منصفانه در رابطه با وقوع ادغام پیش‌بینی نکرده است. در این راستا به تصریح شق «الف» بند «اول» ماده (۲۴) قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲، دفتر تجارت منصفانه ظرف چهار ماه از تاریخ وقوع ادغام مهلت دارد که ادغام مورد نظر را بررسی کرده و در صورت وجود شرایط مقرر در قانون مذکور، اقدام به ارجاع موضوع به کمیسیون رقابت کند. البته به تصریح شق «ب» بند «۲» ماده اشاره شده، این مهلت چهارماهه از زمانی آغاز می‌شود که ادغام مورد نظر انتشار عمومی یافته یا به اطلاع دفتر تجارت منصفانه رسیده باشد (Ibid.: 27). درباره این مهلت توجه به این نکته ضروری است که در عمل پیش‌بینی این مهلت، جهت بررسی اولیه و ارجاع موضوع به کمیسیون رقابت موجب می‌شود که فعالان تجاری و به خصوص شرکت‌های طرف ادغام یا اشخاص ثالث از جمله اشخاصی که با شرکت حاصل از ادغام، وارد معامله و فعالیت می‌شوند، این اطمینان را داشته باشند در صورتی که ظرف چهار ماه از تاریخ وقوع ادغام مورد نظر موضوع توسط دفتر تجارت منصفانه به کمیسیون رقابت ارسال نشود، دیگر ادغام مذکور در معرض ارجاع به کمیسیون رقابت و ابطال از این جهت نخواهد بود. به نظر می‌رسد در این رویکرد تعیین مهلت برای مراجع بررسی‌کننده ادغام از منظر حقوق رقابت، مانع از آن می‌شود که مقررات کنترل ادغام، موجب ایجاد تزلزل در روابط تجاری شرکت‌های حاصل از ادغام شوند، همچنین از آنجاکه پس از وقوع ادغام، دفتر تجارت منصفانه ممکن است پس از بررسی اولیه، ادغام مورد نظر را به کمیسیون رقابت ارجاع داده و در نهایت حکم به لغو آن داده شود و هزینه‌ها و زمان صرف شده از بین برود،

در این قانون این اختیار به طرفین ادغام داده شده است که بتوانند پیش از وقوع ادغام، اطلاعات مربوط به آن را به منظور اعلام نظر در خصوص آن، به دفتر تجارت منصفانه ارائه دهند (Rodger and MacCulloch, 2009: 325).

این اطلاع‌رسانی رسمی که در مواد (۹۶ و ۹۷) قانون یاد شده مورد اشاره قرار گرفته است باید شامل اطلاعات و جزئیات کاملی در خصوص ادغام، از جمله میزان سهام بازار شرکت‌ها و اطلاعات مالی آنها باشد. در این خصوص بند «۱» ماده (۹۷) این قانون تصریح می‌کند که مهلت دفتر تجارت منصفانه در این فرض، بیست روز پس از دریافت اطلاعیه رسمی مذکور است؛ بر این اساس در صورتی که دفتر تجارت منصفانه در مهلت مزبور، ادغام مورد نظر را به کمیسیون رقابت ارجاع ندهد، دیگر پس از آن حق ارجاع آن را نخواهد داشت.

پس از آنکه ادغامی در دفتر تجارت منصفانه مورد بررسی اولیه قرار گرفت و این دفتر آن را مشمول حدنصاب‌های نظارتی دانسته و ضابطه کاهش اساسی رقابت را در ادغام مورد نظر، احراز و آن را به کمیسیون رقابت ارجاع کرد، مرحله دوم آغاز شده و کمیسیون رقابت اقدام به بررسی تفصیلی می‌کند. این کمیسیون در ابتدا باید احراز کند که آیا ادغام مذکور، شرایط ارجاع را داشته است، به خصوص آیا ادغام ارجاع شده مشمول حدنصاب‌های نظارت بوده است یا خیر و پس از آن به موجب بند «یک» ماده (۳۵) و بند «۱» ماده (۳۶) قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ باید تعیین کند که آیا ادغام مذکور، موجب کاهش اساسی رقابت در بازار شده است یا شرایط آن به گونه‌ای است که در آینده سبب کاهش اساسی رقابت در بازار شود (Roth and Marsden, 2003: 166).

به موجب بند «۵» ماده (۷۵) قانون مؤسسات تجاری ۲۰۰۲ انگلیس، کمیسیون رقابت حداکثر ۲۴ هفته که تا هشت هفته پس از آن نیز قابل تمدید است، فرصت دارد که ادغام مورد نظر را مورد ارزیابی تفصیلی قرار داده و گزارش خود را منتشر کند (Kon and Butler, 2012: 88). البته همان‌گونه که پیش از این اشاره کردیم، در صورتی که

طرفین ادغام آن را لغو کرده و از آن صرف نظر کنند، کمیسیون نیز بررسی ادغام مورد نظر را از دستور کار خود خارج خواهد کرد.

در نهایت باید گفت کمیسیون رقابت برای بررسی و ارزیابی هرچه دقیق‌تر، می‌تواند از تمامی اشخاص مرتبط با ادغام، از جمله طرفین اصلی ادغام و اشخاص ثالث مانند رقبا و سازمان‌های مربوط به مصرف‌کنندگان، اقدام به جمع‌آوری اطلاعات نکند. گفتنی است گزارشی که کمیسیون رقابت پس از اتمام این بررسی‌ها و ارزیابی‌های خود ارائه می‌دهد، مشتمل بر خلاصه‌ای از نتایج و پیشنهاد‌های این مرجع و نیز متضمن نظر کمیسیون در خصوص آثار ادغام به ویژه نتیجه اتخاذ شده توسط کمیسیون در رابطه با اینکه آیا ادغام ارجاع شده، شرایط ارجاع به کمیسیون را داشته است یا خیر و اینکه آیا ادغام مذکور موجب کاهش اساسی رقابت در بازار شده است یا خیر خواهد بود.

۵. مقررات شکلی کنترل ادغام از منظر حقوق رقابت در نظام حقوقی ایران

براساس ماده (۶۲) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴) تنها مرجع رسیدگی به رویه‌های ضد رقابتی در نظام حقوقی ایران «شورای رقابت» است (وکیلی مقدم، ۱۳۸۹: ۲۷۲). این شورا مکلف است رأساً یا به موجب اعتراض هر شخص ذی نفعی اعم از حقیقی یا حقوقی، از جمله دادستان کل یا دادستان محل، دیوان محاسبات کشور، سازمان بازرسی کل کشور، تنظیم‌کننده‌های بخشی، سازمان‌ها و نهادهای وابسته به دولت، تشکل‌های صنفی، انجمن‌های حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان و دیگر سازمان‌های غیردولتی، درباره رویه‌های ضد رقابتی از جمله ادغام‌های مخل رقابت بررسی و تحقیق کرده و در چارچوب مقررات قانونی تصمیم‌گیری کند. در این راستا شورای رقابت باید برای رسیدگی به اعتراض وقت رسیدگی، معین و آن را به طرفین ابلاغ کند. به این ترتیب ملاحظه می‌شود که تعیین و تشخیص مصادیق رویه‌های ضد رقابتی از یک سو، اختیار و حق شورای رقابت محسوب

می‌شود و از سوی دیگر تکلیف این مرجع است (رثوند بوکانی، ۱۳۹۰: ۳۵۹).

در نظام حقوقی ایران براساس مجموع مقررات مربوط به حقوق رقابت و براساس مقررات کنترل ادغام از منظر حقوق رقابت، همانند نظام حقوقی انگلستان، طرفین پیش از وقوع ادغام یا بعد از آن، الزامی برای اعلام اطلاعات راجع به ادغام مورد نظر به «شورای رقابت» نداشته و مکلف به اخذ مجوز از این شورا به عنوان بخشی از تشریفات وقوع ادغام نیست. در نظام حقوقی ایران نیز مانند انگلستان با توجه به اینکه این نگرانی ممکن است در طرفین ادغام وجود داشته باشد که پس از صرف زمان و هزینه، شورای رقابت، عمل ادغام را مخل رقابت تشخیص داده و به این ترتیب علاوه بر تحمل جریمه‌های مربوط به ابطال ادغام، زمان و هزینه‌های صرف شده توسط ایشان نیز از بین برود، این امکان برای بنگاه‌ها و شرکت‌ها پیش‌بینی شده است که پیش از وقوع ادغام، از شورای رقابت در این باره کسب تکلیف کنند. در این صورت شورای رقابت مکلف است حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ وصول تقاضا در هر مورد آن را بررسی و نتیجه را به متقاضی اعلام کند. چنانچه شورای رقابت، شمول مقررات قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴) را بر ادغام مورد نظر احراز نکند، یعنی ادغام مورد نظر را مخل رقابت تشخیص نداده یا ظرف مدت مقرر از شرکت‌ها پاسخی را دریافت نکند، عملیات ادغام صحیح محسوب می‌شود.^۱

توجه به این نکته ضروری است که ماده (۵۹۱) مصوبه مجلس در خصوص لایحه تجارت که البته با توجه به اینکه تاکنون به تأیید شورای نگهبان نرسیده، هنوز لازم‌الاجرا نشده است، تصریح می‌کند که در انجام ادغام‌ها رعایت مقررات رقابت، ضروری است و شورای رقابت مکلف است که ظرف ۶ ماه از تاریخ تصویب این مصوبه، آیین‌نامه‌ای را که باید به تأیید هیئت وزیران نیز برسد، تدوین کرده و در آن مواردی که پیش از وقوع ادغام، اخذ مجوز از شورای رقابت الزامی است را مشخص کند؛ به عبارت دیگر در صورت تصویب نهایی این مصوبه و به تبع آن،

۱. ماده (۴۹) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴).

آیین‌نامه یاد شده در نظام حقوقی ایران، وقوع برخی ادغام‌ها و البته نه تمام ادغام‌ها منوط به اخذ مجوز از شورای رقابت خواهد بود؛ در این صورت نظارت شورای رقابت بر این دسته از ادغام‌ها صرفاً نظارت پسینی نخواهد بود و در واقع این بخش از مقررات نظام حقوقی ایران، متفاوت با مقررات انگلستان در این خصوص خواهد شد؛ البته باید توجه کرد که این مقرر، اخذ مجوز از شورای رقابت جهت وقوع ادغام را در خصوص همه ادغام‌ها ضروری ندانسته و این حکم را صرفاً در رابطه با ادغام‌هایی که به موجب آیین‌نامه شورای رقابت، تأیید پیشینی این شورا در خصوص آنها لازم دانسته شده، اختصاص داده است. بنابراین این مقرر در عمل اولاً، باعث ایجاد تشریفات مضاعف برای همه ادغام‌ها نمی‌شود، ثانیاً، پیش از تحقق ادغام‌هایی که از نظر شورای رقابت، احتمال نقض رقابت توسط آنها زیاد است، مانع از تحقق آنها و ورود خسارت به فعالان اقتصادی و رقابت در بازار می‌شود؛ به جای آنکه پس از تحقق چنین ادغام‌هایی و نقض فضای رقابتی، رسیدگی و ممنوعیت این‌گونه ادغام‌ها مدنظر قرار گیرد و ثالثاً، لزوم اخذ این مجوز پیش از تحقق ادغام را صرفاً محدود به آن دسته از ادغام‌ها دانسته که شورای رقابت به موجب آیین‌نامه‌ای که به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، آنها را تعیین می‌کند و این ادغام‌ها منطقی‌اً ادغام‌هایی خواهد بود که احتمال نقض رقابت توسط آنها بیشتر از سایر موارد است؛ بر این اساس ارجاع این موضوع به آیین‌نامه به جای تعیین آنها در قانون باعث انعطاف‌پذیری و سرعت بیشتر جهت تعیین این ادغام‌ها می‌شود و این امر با اقتضائات عملی و ضرورت‌های فعالیت‌های تجاری نیز سازگار است.

باید گفت ترکیب و شرایط انتخاب اعضای شورای رقابت که تنها مرجع رسیدگی به رویه‌های ضد رقابتی در نظام حقوقی ایران است، در ماده (۵۳) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴) مورد تصریح قرار گرفته است.^۱ بخش نخست ماده (۵۷) آن قانون،^۲ حد نصاب

۱. برخلاف سایر کشورها که تعداد اعضای شورای رقابت در آنها اندک است، شورای رقابت در ایران از افراد بیشتری تشکیل شده است.
 ۲. بخش نخست ماده (۵۷) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴): «جلسات شورا با حضور دوسوم اعضا و به ریاست رئیس و در غیاب او، نایب رئیس رسمیت خواهد داشت. تصمیمات شورا با رأی اکثریت اعضای صاحب رأی، مشروط بر آنکه از پنج رأی کمتر نباشد، معتبر خواهد بود...».

تشکیل و حدنصاب رأی‌گیری در جلسات شورا در خصوص بررسی موضوعات مختلف از جمله ایجاد اخلاف یا عدم اخلاف در رقابت توسط ادغام‌ها را معین کرده است.

همان‌گونه که گفته شد شورای رقابت، ادغام مورد نظر را مورد بررسی قرار داده و تصمیم خود را در خصوص آن اتخاذ می‌کند. این تصمیم براساس ماده (۶۱) قانون یاد شده، ممکن است ناظر بر ضمانت‌اجراهای مختلفی باشد، از جمله دستور واگذاری سهامی که برخلاف مقررات این قانون تحصیل شده است،^۱ دستور تعلیق یا ابطال هرگونه ادغام که برخلاف ممنوعیت‌های مذکور در این قانون انجام شده یا الزام به تجزیه شرکت‌های ادغام شده،^۲ و یا دستور استرداد اضافه درآمد و یا توقیف اموالی که از طریق تحقق ادغام تحصیل شده است توسط مراجع ذی صلاح قضائی^۳ و ... (معبودی نیشابوری، ۱۳۹۲: ۱۵۵). البته به موجب بخش اخیر ماده (۵۷)، تصمیمات ذکر شده در صورتی معتبر خواهد بود که حداقل یکی از قضات عضو شورای رقابت با آن تصمیم موافق باشد (رشوند بوکانی، ۱۳۹۰: ۳۶۸).

نکته حائز اهمیت آن است که تصمیمات شورای رقابت براساس آنچه بیان شد، ظرف بیست روز^۴ از تاریخ ابلاغ به ذی نفع قابل تجدیدنظر در هیئت تجدیدنظر مذکور در این قانون است. با این وصف در صورت عدم تجدیدنظرخواهی در مدت یاد شده و همچنین در صورت تأیید تصمیمات شورا در هیئت تجدیدنظر،^۵ این تصمیمات قطعی خواهد بود.^۶ البته باید دانست به موجب تبصره ماده (۶۳) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴)، در مواردی که تصمیمات شورا جنبه عمومی داشته باشد، پس از قطعیت باید به هزینه محکوم‌علیه در یکی از جراید کثیرالانتشار منتشر شود.

۱. بند «۶» ماده (۶۱) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴).

۲. بند «۷» ماده (۶۱) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴).

۳. بند «۸» ماده (۶۱) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴).

۴. به موجب بخش دوم ماده (۶۳) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴): «این مدت برای اشخاص مقیم خارج دو ماه خواهد بود».

۵. ترکیب هیئت تجدیدنظرخواهی مزبور، محل استقرار، شرایط انتخاب و نحوه تصمیم‌گیری ایشان در ماده (۶۴) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴) مورد تصریح قرار گرفته است.

۶. ماده (۶۳) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴).

در مجموع نظام و ساختار کنترل ادغام‌ها در نظام حقوقی ایران، شامل یک مرحله است که توسط شورای رقابت انجام می‌گیرد. آخرین نکته‌ای که در خصوص مقررات شکلی مربوط به کنترل ادغام‌ها از منظر حقوق رقابت در نظام حقوقی ایران باید گفت این است که قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴)، شورای رقابت را به عنوان یک «کارشناس متخصص در زمینه نقض مقررات رقابت» شناسایی کرده است، زیرا تأکید می‌کند که اشخاص حقیقی و حقوقی زیان دیده از هر یک از رویه‌های ضد رقابتی مذکور در این قانون، از جمله ادغام می‌توانند حداکثر ظرف یک سال از زمان قطعیت تصمیمات شورای رقابت یا هیئت تجدید نظر مبنی بر انجام ادغام مورد نظر، به منظور جبران خسارت به دادگاه صلاحیت‌دار دادخواست دهند. دادگاه ضمن رعایت مقررات این قانون، در صورتی به دادخواست یاد شده رسیدگی می‌کند که خواهان رونوشت رأی قطعی شورای رقابت یا هیئت تجدید نظر را به دادخواست مذکور پیوست کرده باشد.^۱ بنابراین به موجب این مقرر، قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴)، شورای رقابت را در مقام یک کارشناس و صاحب نظر متخصص محسوب کرده و رسیدگی و اعلام رأی توسط دادگاه‌ها برای جبران خسارت زیان دیدگان از رویه‌های ضد رقابتی را منوط به اخذ نظر این شورا کرده است. از این رو در مواردی که تصمیمات شورای رقابت یا هیئت تجدید نظر، جنبه عمومی داشته و پس از قطعیت، از طریق جراید کثیرالانتشار منتشر می‌شود، اشخاص ثالث ذی نفع می‌توانند با اخذ گواهی از شورای رقابت مبنی بر شمول تصمیم مذکور بر آنها، دادخواست خود را به دادگاه صلاحیت‌دار ارائه دهند. با این وصف صدور حکم به جبران خسارت، منوط به ارائه گواهی مذکور بوده و دادگاه در صورت درخواست خواهان مبنی بر تقاضای صدور گواهی، با صدور قرار اناطه، تا اعلام پاسخ شورای رقابت از رسیدگی خودداری می‌کند. رسیدگی شورا به این درخواست‌ها خارج از نوبت خواهد بود.^۲

۱. ماده (۶۶) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴).

۲. تبصره ماده (۶۶) قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴).

۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در مقایسه نظام‌های حقوقی مورد مطالعه نکات ذیل قابل اشاره است:

الف) همان‌طور که ملاحظه شد در نظام‌های حقوقی انگلستان و ایران طرفین ادغام پیش از وقوع ادغام یا بعد از آن، الزامی برای اعلام ادغام مورد نظر به مرجع کنترل ادغام نداشته و مکلف به اخذ مجوز از این مرجع به عنوان بخشی از تشریفات وقوع ادغام نیستند.

ب) در هر دو نظام حقوقی مورد مطالعه با توجه به اینکه این نگرانی ممکن است در طرفین ادغام وجود داشته باشد که پس از صرف زمان و هزینه، مرجع کنترل ادغام، عملیات ادغام را مخل رقابت تشخیص داده و به این ترتیب علاوه بر تحمل جریمه‌های مربوط به ابطال ادغام، زمان و هزینه‌های صرف شده توسط ایشان نیز از بین برود این امکان برای اشخاص پیش‌بینی شده که پیش از وقوع ادغام از مرجع کنترل ادغام در این باره کسب تکلیف کنند.

ج) در خصوص نظام حقوقی ایران ملاحظه شد ماده (۵۹۱) مصوبه مجلس در خصوص لایحه تجارت، همانند دیگر مواد این مقرر، هنوز نهایی نشده و از قدرت الزام‌آوری برخوردار نیست، با این حال اگر در آینده به عنوان قاعده‌ای الزام‌آور مورد تصویب قرار گرفته و اجرا شود، مقررات شکلی کنترل ادغام‌ها از منظر رقابت در نظام حقوقی ایران را تغییر می‌دهد؛ به نحوی که در خصوص برخی از ادغام‌ها (و البته نه تمام آنها)، تأیید شورای رقابت قبل از وقوع ادغام به عنوان یکی از تشریفات وقوع ادغام ضروری خواهد بود. بر این اساس علاوه بر اینکه تشریفات اختصاص به تمام ادغام‌ها نخواهد داشت و تشریفات را برای وقوع تمام ادغام‌ها اضافه نخواهد کرد، این مزیت را دارد که موجب می‌شود پیش از تحقق ادغام‌هایی که از نظر مرجع کنترل ادغام، احتمال نقض رقابت توسط آنها زیاد است، از تحقق آنها و ورود خسارت به فعالان اقتصادی و رقابت در بازار پیشگیری شود؛ به جای آنکه پس از تحقق چنین ادغام‌هایی و نقض فضای رقابتی، رسیدگی و ممنوعیت این‌گونه ادغام‌ها مدنظر قرار گیرد. گفتنی است در نظام حقوقی انگلستان اخذ تأییدیه قبل از تحقق

ادغام، ضروری نبوده و صریحاً اختیاری دانسته شده است.

د) ملاحظه شد ساختار کنترل ادغام در نظام حقوقی انگلستان مبتنی بر «حدنصاب‌های نظارتی» است. در واقع شناسایی حدنصاب‌های نظارتی موجب می‌شود که ادغام‌هایی که مشمول این حدنصاب‌ها نبوده و در واقع به علت حجم کوچک و اثر احتمالی غیر قابل ملاحظه آنها در رقابت و عدم احتمال اخلاص در رقابت توسط آنها، به این ترتیب به طور کلی تکلیف آنها از جهت مقررات کنترل ادغام مشخص بوده و مشمول این مقررات نشده و زمان و هزینه توسط طرفین این ادغام‌ها و همچنین توسط سازمان‌های مربوط به کنترل ادغام‌ها برای کنترل این دسته از ادغام‌ها به صورت بی‌دلیل صرف نشود و در واقع به این ترتیب این دسته از ادغام‌ها به طور کلی خارج از شمول نظام کنترل ادغام‌ها قرار گیرند. با وجود این کارکرد مهم، در نظام حقوقی ایران «حدنصاب‌های نظارتی» پیش‌بینی نشده است و این مسئله موجب می‌شود این نگرانی حتی برای طرفین ادغام‌های با حجم بسیار اندک نیز وجود داشته باشد که توسط نهاد کنترل ادغام مورد بررسی قرار گیرند و همچنین در مواردی طرفین این ادغام‌ها، خود برای کسب اطمینان با مراجعه به نهاد کنترل ادغام درخواست تأیید کنند و نیز در صورت ارجاع ادغام‌های مذکور به نهاد کنترل ادغام، این نهاد مکلف به آغاز بررسی تفصیلی است و به این ترتیب در عمل عدم شناسایی «حدنصاب‌های نظارتی» در نظام حقوقی ایران موجب می‌شود، مواردی که امکان اخلاص در رقابت توسط آنها نیز وجود ندارد به مرجع کنترل ادغام ارجاع شده و این مرجع در خصوص تمام این موارد نیز مکلف به بررسی تفصیلی باشد. این در حالی است که شناسایی حدنصاب‌های مذکور علاوه بر افزایش اطمینان در اشخاص، حداقل در خصوص ادغام‌های خارج از شمول حدنصاب‌های نظارتی، موجب خواهد شد به صورت بی‌دلیل موارد ارجاعی به مرجع کنترل ادغام نیز افزایش نیابد تا توان این مرجع نیز صرف مواردی شود که واقعاً نیازمند بررسی بیشتر هستند و این کاهش موارد ارجاعی، علاوه بر افزایش دقت موجب افزایش سرعت

در رسیدگی به موارد ارجاعی خواهد بود. بر این اساس پیش‌بینی این موضوع در مقررات مرتبط در نظام حقوقی ایران از جمله قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴) به دلیل مزایای مذکور مورد پیشنهاد است.

ه) همان‌گونه که ملاحظه شد در حقوق انگلستان، بررسی ادغام‌ها در دو مرحله انجام می‌شود: در مرحله نخست بررسی اجمالی و اولیه و در مرحله دوم بررسی تفصیلی انجام می‌شود. در نظام حقوقی ایران این بررسی در یک مرحله انجام می‌شود. در نگاه اول ممکن است بررسی ادغام‌ها در دو مرحله موجب طولانی‌تر شدن رسیدگی به نظر برسد، اما مشخص می‌شود این امر کاملاً اثری متفاوت با آنچه در ابتدا به ذهن می‌رسد، دارد. با بررسی دقیق‌تر می‌توان گفت این موضوع باعث کوتاه‌تر شدن زمان رسیدگی و عدم رسیدگی تفصیلی در موارد غیرضروری می‌شود. این امر موجب می‌شود ادغام‌هایی که هرچند داخل در حد نصاب‌های نظارتی بوده‌اند و تعیین اینکه آیا آنها مخل رقابت هستند یا خیر نیازمند بررسی است. به این معنا که همه آنها مشمول رسیدگی طولانی و زمان‌بر و تفصیلی نشوند. و) همان‌طور که ملاحظه شد در نظام حقوقی انگلستان برای اتمام هر یک از مراحل بررسی اولیه و تفصیلی مهلتی تعیین شده است. این تعیین مهلت باعث می‌شود مراجع کنترل ادغام ضرورت و اهمیت سرعت را که لازمه اساسی فعالیت‌های تجاری است رعایت کنند. این درحالی است که در نظام حقوقی ایران مهلتی برای مرجع کنترل ادغام به منظور اتمام بررسی تعیین نشده است و احتمال طولانی شدن زمان رسیدگی در نظام حقوقی ایران می‌تواند خسارت‌های زیادی برای فعالین اقتصادی و تجاری به همراه داشته باشد. بر این اساس پیش‌بینی مقرراتی مشابه در مقررات مرتبط در نظام حقوقی ایران از جمله قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴) که موجب رفع این ایراد خواهد بود.

ز) در نظام حقوقی انگلستان با تعیین مهلت برای «آغاز بررسی ادغام» براساس تاریخ وقوع آن، عملاً پس از وقوع ادغام تنها ظرف مهلت تعیین شده امکان آغاز بررسی و تأیید یا اعلام

مغایرت ادغام با حقوق رقابت و ابطال آن خواهد بود، به نحوی که اگر در این مهلت مرجع کنترل ادغام شروع به بررسی نکند یا در صورت بررسی لزوم بازبینی بیشتر را اعلام نکند امکان ابطال ادغام مورد نظر وجود نخواهد داشت. این امر موجب می‌شود که فعالین تجاری و به خصوص شرکت‌های طرف ادغام یا اشخاص ثالث از جمله اشخاصی که با شرکت حاصل از ادغام وارد معامله و فعالیت می‌شوند، این اطمینان را داشته باشند که ظرف مهلت تعیین شده از تاریخ وقوع ادغام، عملیات ادغام توسط مرجع کنترل‌کننده بررسی نشود، پس از زمان مذکور دیگر ادغام در خطر ابطال نخواهد بود. این امر در نظام حقوقی ایران پیش‌بینی نشده است. به این ترتیب به نظر می‌رسد عدم تعیین مهلت برای آغاز رسیدگی از زمان وقوع ادغام برای مراجع بررسی‌کننده ادغام، موجب می‌شود ادغام، قابل بازبینی و در معرض ابطال احتمالی باشد. این موضوع در نظام حقوقی ایران، شرکت‌های طرف ادغام و شرکت حاصل از ادغام و اشخاص ثالث و معاملات آنها را حتی تا سال‌های پس از وقوع ادغام در حالت تزلزل و عدم اطمینان قرار می‌دهد. این امر لزوم پیش‌بینی چنین مهلتی را در مقررات مربوط مانند قانون سیاست‌های کلی اصل (۴۴) ضروری می‌کند به طوری که تنها ظرف آن مهلت از زمان وقوع ادغام، مرجع بررسی‌کننده ادغام از منظر حقوق رقابت، امکان آغاز بررسی ادغام مورد نظر را داشته باشد.

منابع و مآخذ

۱. رشوند بوکانی، مهدی (۱۳۹۰). *حقوق رقابت در فقه امامیه، حقوق ایران و اتحادیه اروپا*، چاپ اول، تهران، نشر دانشگاه امام صادق (ع).
۲. صادقی مقدم، محمدحسین و بهنام غفاری فارسانی (۱۳۹۰). «روح حقوق رقابت»، *مجله حقوقی دادگستری*، ش ۷۳.
۳. عطائی، امید (۱۳۸۹). *مروری بر روند تهیه و تصویب قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی*، چاپ اول، تهران، نشر مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۴. غفاری فارسانی، بهنام (۱۳۹۱). *حقوق رقابت و ضمانت اجراهای مدنی آن*، چاپ اول، تهران، نشر میزان.
۵. معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، دفتر مطالعات اقتصاد (۱۳۸۴). *لایحه قانون رقابت؛ مبانی نظری و تجربه کشورها*، چاپ اول، تهران، شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
۶. معبودی نیشابوری، رضا (۱۳۹۲). «قراردادهای تبعیض‌آمیز مخل رقابت؛ مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا»، *دوفصلنامه دانشنامه حقوق اقتصادی* (دانش و توسعه سابق)، سال ۲۰، ش ۳.
۷. وکیلی مقدم، محمدحسین (۱۳۸۹). *توافقات ضد رقابت تجاری*، چاپ اول، تهران، انتشارات کتاب همگان.
8. Arnold, Malcolm and David Parker (2009). "Stock Market Perceptions of the Motives for Mergers in Cases Reviewed by the UK Competition Authorities: an Empirical Analysis", *Managerial and Decision Economics*, Vol. 30, No. 4.
9. Bourne, Nicholas (2013). *Bourne on Company Law*, 6th Ed., London, Routledge.
10. Clarck, J.M. (1940). "Toward a Concept of Workable Competition", *The American Economic Review*, Vol. XXXX, No. Z.
11. Dignam, Alan and John Lowry (2012). *Company Law*, 7th Ed., London, Oxford University Press.
12. Dine, Janet (2001). *Company Law*, 4th Ed., New York, Palgrave Law Masters.
13. Gaughan, Patrick A. (2010). *Mergers, Acquisitions and Corporate Restructurings*, 5th Ed., New Jersey, John Wiley and Sons, Inc.
14. Kon, Stephen and Amanda Butler (2012). "UK: How to Escape Phase II Investigations in the Context of Mergers", *Journal of European Competition Law and Practice*, Vol. 3, No. 1.
15. Martin, Elizabeth A. (2003). *Oxford Dictionary of Law*, 5th Ed., London, Oxford University Press.
16. Miller JR. and L. Edwin (2007). *Merger and Acquisitions; A Step-by-Step Legal and Practical*

Guide, 1th Ed, New Jersey, John Wiley and Sons, Inc.

17. Payne, Jennifer (2011). "Scheme of Arrangement, European Company and Financial Law Review", *University of Oxford Faculty of Law*, Vol. 8, No. 2.

18. Pettet, Ben (2005). *Company Law*, 2th Ed., London, Edinburgh Gate.

19. Garner, Bryan A. (2004). *Black's Law Dictionary*, 8th Ed., New York, West Publishing Company.

20. Rodger, Barry J. and Angus MacCulloch (2009). *Competition Law and Policy in the EC and UK*, 4th Ed., Routledge-Cavendish.

21. Roth, Nicholas and Philip Marsden (2003). "Private Actions under EC and UK Competition Law", 31 Int'l Bus, Law, Available at <http://heinonline.org/hol/License>.

22. Saleem, Sheikh (2008). *A Guide to the Companies Act 2006*, 1th Ed., London, Routledge.

23. Slaughter and May (2011). "A Guide to Takeovers in the United Kingdom", Available at: [http:// www.Slaughterandmay.com/](http://www.Slaughterandmay.com/).

24. --- (2009). "UK Merger Control Under the Enterprise Act 2002", Available at: [http:// www.Slaughterandmay.com/](http://www.Slaughterandmay.com/).

25. The City Code on Takeovers and Mergers, Available at: <https://www.thetakeoverpanel.org.uk/the code/download-code>.

26. Tiwari, Neeraj (2011). "Merger Under The Regime of Competition Law: A Comparative Study of Indian Legal Framework With EC and UK", *Bond Law Review*, Vol. 23, Issue. 1.

27. Whish, Richard (2009). *Competition Law*, 6th Ed., London, Oxford University Press.